

ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ŞİÖ) VE TÜRKİYE'NİN ŞİÖ İLE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ DIŞ TİCARETİN ANALİZİ**C.Erdem HEPAKTAN¹****ÖZ**

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, bölgede oluşan boşluğu gidermek ve ABD'nin tek kutuplu düzenine karşı Asya'nın iki büyük ülkesi olan Çin ve Rusya'nın öncülüğü ile Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) kurulmuştur. Asyadaki ülkeler arasında işbirliğini artırmayı amaçlayan ŞİÖ'nün kuruluş amacı Çin ve Rusya'nın Asya'da güvenlik üzerine işbirliği yapmak istemeleridir. ŞİÖ'nün sekiz üyesi bulunuyor. Merkezi Pekin'de bulunan örgütün üyeleri Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan, Pakistan ve Hindistan. Diğer yandan Afganistan, Belarus, Moğolistan, ve İran ise gözlemci ülkelerdir. Türkiye ise diyalog ortağı ülkeler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye ile ŞİÖ arasındaki dış ticaret ilişkileri incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye ile ŞİÖ arasındaki dış ticaret ilişkilerinin daha da artış göstermesi gerektiği görülmektedir. Türkiye ve diğer bölge ülkeleri için önemli bir pazar haline gelen Türki Cumhuriyetler ile Türkiye arasında, geçmişten gelen tarihi ve kültürel bağlar bulunmaktadır. Bu yüzden Türkiye'nin ŞİÖ ile ticari faaliyetlerini gerçekleştirmesi hem Türkiye hem de bölge ekonomileri için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Dış Ticaret, Şanghay İşbirliği Örgütü

THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION AND THE ANALYSIS OF TURKEY'S FOREIGN TRADE WITH THE ORGANIZATION**ABSTRACT**

After the disintegration of the Soviet Union, the Shanghai Cooperation Organization was established with the lead of China and Russia, two major Asian countries against the unilateral order of the United States and to fill in the gap created in the region. The aim of the Shanghai Cooperation Organization, an intergovernmental organization, is to cooperate with China and Russia to enable security in Asia. Shanghai Cooperation Organization has eight members. Headquartered in Beijing, the organization comprises People's Republic of China, the Russian Federation, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Pakistan and India. The observer countries

¹ Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erdem.hepaktan@cbu.edu.tr.

are Afghanistan, Belarus, Mongolia and Iran Turkey is among the dialogue partners.

In this study, foreign trade relations between Turkey and Shanghai Cooperation Organization are examined. Based on these evaluations, it is suggested that foreign trade relations between Turkey and Shanghai Cooperation Organization should be advanced along right track. The historical and cultural ties between Turkey and the Turkic Republics, which have become important markets for Turkey and other regional countries, have a long history. Thus, the realization of Turkey's commercial activities with the Shanghai Cooperation Organization is of great importance for both Turkish and regional economies.

Keywords: Turkey, Foreign Trade, Shanghai Cooperation Organization

1.Giriş

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile entegrasyon süreci yarım asırdan beri devam etmektedir. Türk dış politikasının barışçıl, çok boyutlu ve ilerlemeci niteliğinin en güçlü yansıması da esasen Avrupa Birliği üyeliğidir. Öte yandan, Türkiye, coğrafyası, medeniyeti ve tarihi birikimi sayesinde dünyanın geniş bir bölgesiyle iletişim kurabilen, köprü vazifesi gören özelliğiyle çoğu ülkeye nasip olmayacak bir zenginliğe ve esnekliğe sahiptir.

Türkiye, coğrafi konumundan dolayı Asya ile Avrupa arasında bir köprü gibidir. Bu yüzden hem Avrupalı, hem Asyalı bir ülkedir. Ayrıca bir Orta Doğu, Balkan, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Türkiye, AB ile üyelik müzakerelerini yürüten, NATO'nun etkin üyesi olan, bununla birlikte İslam İşbirliği Teşkilatı'nın, G-20'nin, D-8'in, AGİT'in, KEİ'nin, OECD'nin, Dünya Ticaret Örgütü ve daha birçok bölgesel ve uluslararası kuruluşun aynı anda üyesi olabilen ender ülkelerden biridir. Her yöne doğru elverişli ulaşım kanalları bulunmaktadır ve lojistik destek alt yapısı uygundur. Bu avantajlarını kullanarak Türkiye'nin dış ticaretini farklı ortaklar ile çeşitlendirmesi, ekonomik büyümesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca dış ticarete tek bir ülke veya ülke grubuna bağımlı olmanın dezavantajlarını da en aza indirmesine fayda sağlayacaktır. Bu açıdan, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Türkiye'nin ticari ilişkilerini geliştirmeye yöneldiği oluşumlardan biri olarak değerlendirilmektedir. ŞİÖ, bünyesinde Çin, Hindistan gibi dünya büyüme hızını sürükleyen, Rusya, İran gibi dünya enerji arzında büyük payı olan ekonomiler ile satın alma gücü giderek artan Kırgızistan, Kazakistan gibi gelişmekte olan ülkeleri

barındırmaktadır. Türkiye ile ŞİÖ arasındaki dış ticaret akımlarının araştırılması, bu ticaret akımlarının genel durumu, bu akımlar üzerinde hangi faktörlerin etkili olabileceği ve bu faktörlerin ağırlıklarının ne olabileceğine dair kanı oluşturması açısından yararlı olacaktır.

2. Şangay İşbirliği Örgütünün Kuruluşu ve Tarihçesi

ŞİÖ, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından 1996 yılında Şangay Beşlisi ismiyle kurulmuştur. Şangay Beşlisi'nin kuruluş amacı, üye ülkeler arasındaki güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılmasının sağlanması ve bölgesel nitelikli işbirliğinin teşvik edilmesidir (Özdaşlı,2012:109).

Şangay Beşlisi, beş üye ülkenin devlet başkanları nezdinde 1996 yılında Çin'in Şangay ve 1997 yılında Rusya Federasyonu'nun Moskova şehirlerinde toplanarak, "Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Arttırılması" ile birlikte "Sınır Bölgelerinde Askeri Güçlerin Azaltılması" anlaşmaları yapılmıştır (Al-Qahtani,2006:129). 1998 yılında Almatı'da, 1999 yılında Bişkek'te ve 2000 yılında ise Duşanbe'de yapılan toplantılar kapsamında ise, güvenlik, siyaset ve ekonomi konuları üzerinde durulmuştur. 14-15 Haziran 2001 tarihinde Şangay'da gerçekleştirilen toplantıda, topluluğun isminin, Şangay Beşlisi'nden Şangay İşbirliği Örgütü'ne dönüştürülmesine karar verilmiştir(Telatar,2005:166). Ayrıca bu toplantıda Özbekistan'ın Şangay Beşlisi'ne katılımına ilişkin bir ortak Deklarasyon da kabul edilmiştir. 14 Eylül 2001 tarihinde Almatı'da düzenlenen toplantıda ise, "Bölgesel Ekonomik İşbirliğinin Temel Hedef ve Yönelimleri ile Ticaret ve Yatırım Alanlarında Daha Uygun Koşulların Oluşturulması Sürecinin Başlatılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalanarak ŞİÖ'nün Entegrasyona dönüştürülme süreci başlamıştır. 7 Haziran 2002'de Petersburg'ta düzenlenen toplantıda, ŞİÖ'nün yapısı, faaliyetleri, işbirliği alanları gibi konular üzerinde durulmuştur(Andican 2006:12). 17 Haziran 2004 tarihinde Taşkent'te yapılan toplantıda, "Gözlemci Statüsüne İlişkin Yönetmelik"; 2008 yılında Duşanbe'deki toplantıda, "Şangay İşbirliği Örgütü Diyalog Ortaklığı Statüsüne İlişkin Düzenlemeler"; 2010 yılında Taşkent'teki toplantıda ise, "Genişleme Prosedürü Belgesi" kabul edilmiştir. 8-10 Temmuz 2015 tarihlerinde Rusya'nın Ufa şehrinde yapılan toplantıda, Hindistan ve Pakistan'ın üyelik süreçleri başlatılmış, ayrıca gözlemci üyelik statüsü ile Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal'e diyalog ortağı statüsü verilmiştir. 7-8 Haziran 2017 tarihinde Kazakistan'ın Astana şehrinde yapılacak

toplantıda, Hindistan ve Pakistan'ın tam üye kabul edilerek Şangay İşbirliği Örgütü'ne üye ülke sayısının sekize yükselmesi sağlanmıştır (Işık,2016:152).

Türkiye'nin ŞİÖ ile ilişkisi uzun yıllara dayanmamaktadır ancak birliğin üyeleri ile ilişkileri çok uzun zamandan beri süregelmektedir. ŞİÖ içerisinde yer alan Türki Cumhuriyetler ile Türkiye'nin arasında kültürel ve sosyal çok yakın bir bağ bulunmaktadır. Aradaki bu bağ sayesinde Türkiye bu ülkeler üzerindeki nüfuzunu kullanarak ekonomik ve siyasi açıdan bir üstünlük elde edebilir. Ayrıca Türkiye'nin Çin ve Hindistan gibi ekonomik açıdan sürekli gelişim gösteren ülkelerin bulunduğu ŞİÖ ile ilişkilerini geliştirmesi, yeni pazarlara açılmasını sağlayacaktır (Sagbansua ve Can, 2011: 82). Bu sayede Türkiye petrol, doğalgaz ve uranyum kaynakları olan ülkeler ile ilişki kurarak bu hammaddelere daha kolay ulaşım sağlayacaktır. Böylece Türkiye ihtiyacı olan enerjiye daha kolay erişebilecektir (Kartal ve Sofyalıoğlu, 2011: 25).

3. Şangay İşbirliği Örgütünün Amacı

ŞİÖ, üye ülkeler arasında dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, bölgesel istikrarın korunmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda bölgesel barışın ve güvenliğin sağlanması için terörizm vb. suçlarla mücadele edilmesi, ayrıca ekonomi, siyaset, teknoloji, eğitim, çevre, enerji gibi konularda işbirliğinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler sürdürülmektedir (Baki,2014:138).

2007 yılında Kırgızistan'ın Bişkek şehrindeki toplantıda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in "tek kutuplu Dünya kabul edilemez" açıklamasıyla, tam olarak dile getirilmiş olmasa da, örgütün amacı ABD önderliğinde oluşan batı blokuna karşı ayrı bir blok oluşturmaya doğru evrim geçirmiş görünüyor. Bu yolda devam ederse Şangay İşbirliği Örgütü, NATO karşısında Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu Varşova Paktını andıran bir yapıya dönüşmüş olacaktır (<http://www.mahfiegilmez.com/2016/11/sangay-isbirligi-orgutu-ve-turkiye.html>).

4. Şangay İşbirliği Örgütünün Yapısı

Başta güvenlik olmak üzere ekonomi ve kültür alanlarında da işbirliğini öne çıkaran ŞİÖ'de kurumsal olarak yedi temel unsur faaliyet sürdürmektedir. Bu temel organlar örgütün temelini oluşturmaktadır (Karakaş, 2016: 63).

Devlet Başkanları Konseyi: Bu konsey her yıl bir defa düzenli olarak bir üye ülkede toplanır. Devlet başkanlarının katıldığı en üst düzeydeki karar mekanizmasıdır. Diğer konseylerin önceden

görüştükleri ve istişare ettikleri önemli meseleler bu konseyde karara bağlanarak neticelendirilir.

Hükümet Başkanları Konseyi: İkinci derece de önemli olan alt mekanizmadır. Bu da Devlet Başkanları Konseyi gibi her sene bir defa toplanır. Bütçenin onaylanması ve ekonomik antlaşmalar yapılması gibi temel sorumlulukları vardır.

Dışişleri Bakanları Konseyi: Bu konseyde Devlet Başkanları Konseyi'nden bir ay önce toplanır ve bu konseyin gündemini belirleyen, daha çok uluslararası sorunların yoğunlukta görüşüldüğü konseydir. Bu konsey örgütün en fonksiyonel organlarından birisidir diyebiliriz.

Temsilcilikler Konseyi: Örgüte üye ülkelerin işbirliği yaptıkları alanlarda temsilcilerin katıldığı kapsamlı görüşme ve antlaşmaların altyapısının oluşturulmaya çalışıldığı önemli bir organdır.

Ulusal Koordinatörler Konseyi: ŞİÖ üyesi ülkelerin ulusal koordinatörlerinin katıldığı ve yılda en az üç defa toplanan ve bir anlamda tüm diğer organları yönlendiren organdır.

Sekretarya: Sekretarya, birliğin yürütme organıdır. Birliğin sekretaryası Çin'nin başkenti Pekin'dedir. Sekretaryada birlikle alakalı işler, takip edilir, bütün faaliyetler için gerekli belgeler hazırlanır.

Bölgesel Anti-terör Ajansı: Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te yer alan anti-terör şubesidir, daimi niteliktedir.

5. Şangay İşbirliği Örgütü Üyesi Ülkeler

Avrasya'nın çok büyük bir bölümünü de kapsayan Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), gözlemci devletlerin eklenmesiyle en geniş coğrafi alana sahip bölgesel entegrasyonlardan biri haline gelmiştir. ŞİÖ'nün üye ve gözlemci devletleri, dünyanın bilinen petrol rezervlerinin % 17,5'ine, doğal gaz rezervlerinin % 45-50'sine ve dünya toplumunun % 45'ine sahiptir. Dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin önemli bir kısmını elinde bulundurması, ŞİÖ'ye önemli bir stratejik üstünlük sağlamaktadır (Karluk, 2007: 412). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip beş daimi üyesinden ikisini içermektedir. Bunlar, üye sayısı bu kadar az olan bir oluşumun gücü açısından önemli göstergelerdir. Güvenlik sorunlarının çözümü amacı için oluşturulan birlik, belirli bir süre sonra siyasi ve ekonomik konuları da içine alan bölgesel bir yapılanmadan küresel bir yapılanmaya doğru yol almaktadır (Yener, 2013: 81).

Tablo 1: Şangay İşbirliği Örgütü Üyesi ve Üyelik Bekleyen Ülkeler

ÜYE	GÖZLEMCİ	DİYALOG PARTNERİ	DESTEKÇİ
Çin Halk Cumhuriyeti	Afganistan	Azerbaycan	ASEAN
Kazakistan	İran	Beyaz Rusya	BDT
Kırgızistan	Moğolistan	Ermenistan	Türkmenistan
Rusya		Kamboçya	
Tacikistan		Sri Lanka	
Özbekistan		Nepal	
Hindistan		Türkiye	
Pakistan			

Kaynak: Shanghai Cooperation Organisation (SCO),
www.setcsco.org.tr, Erişim:
02.09.2017

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye, ŞİÖ ile diyalog partneri ülkeler arasındadır. Söz konusu süreç, 23 Mart 2011 tarihinde Türkiye'nin Diyalog Ortağı Statüsü kazanmak üzere başvuruda bulunmasıyla başlamıştır. Başvuru 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin'de düzenlenen Zirve'de onaylanmış, 26 Nisan 2013 tarihinde imzalanmıştır. Diyalog ortağı Türkiye ile ŞİÖ arasında işbirliğinin geliştirilmesi öngörülen başlıca konular; bölgesel güvenlik, terörle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçların önlenmesi ile ekonomik, siyasi ve kültürel konulardır.

Ayrıca, ŞİÖ; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Bağımsız Ülkeler Topluluğu (CIS) ve İslami İşbirliği Örgütü ile de karşılıklı ilişki içerisinde.

6. Şangay İşbirliği Örgütü İçerisindeki Ülkelerin Ekonomik Göstergeleri

2016 yılı verilerine göre ŞİÖ'nün dünyadaki toplam ihracat payı %16,24 olup toplam ithalat payı ise %11,52'dir. 2015 verilerine göre GSYİH ise toplamda 12,7 trilyon dolardır. Bu oranla ŞİÖ dünya ekonomisinin %20'sini oluşturmaktadır ve üyelerinin kendi aralarındaki potansiyel mal ticaret hacmi ise 210 milyar dolardır. Çin'in ayrıca üyeler arasında serbest ticaret alanı oluşturmak ve ekonomik entegrasyon gibi projeleri de vardır. Projelerle örgütün 2020 yılında gayri safi yurtiçi hâsılasının dünyanın %30'unu oluşturması hedeflenmektedir (Eren, 2017:84).

**Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Türkiye'nin ŞİÖ İle Gerçekleştirdiği Dış
Ticaretin Analizi**

ŞİÖ içerisindeki ülkelerin ekonomik göstergeleri, Tablo-2'de sunulmaktadır.

Tablo 2: Şangay İşbirliği Örgütü Üyesi ve Üyelik Bekleyen Ülkelerin Başlıca Ekonomik Göstergeleri

ÜYE ÜLKELER	GSYH (milyar USD)	Kişi Başına Gelir (USD)	Cari Denge/GSYH (%)	Büyüme (%)	Toplam Nüfus	Nüfus Artış Hızı (%)
ÇİN	11,181,56	8,141	3	6,9	1,371,220,000	0,5
RUSYA	1,326,02	9,243	5,2	-3,7	144,096,812	0,2
KAZAKİSTAN	184,36	10,426	-2,4	1,2	17,544,126	1,5
TACİKİSTAN	7,82	922	-6	6	8,481,855	2,2
KIRGIZİSTAN	6,65	1,113	-10,4	3,5	5,957,000	2,1
ÖZBEKİSTAN	65,5	2,115	0,1	8	31,299,500	1,7
HİNDİSTAN	2,073.00	1,604	-1,1	7,6	1,311,050,527	1,2
PAKİSTAN	271.05	1,428	-1	4	188,924,874	2,1
GÖZLEMCİ ÜLKELER						
AFGANİSTAN	19,69	615	4,7	0,8	32,526,562	2,8
İRAN	390.04	4,908	2,1	0,4	79,109,272	1,2
MOĞOLİSTAN	11,72	3,946	-4,8	2,4	2,959,134	1,7
DİYALOG PARTNERİ ÜLKELER						
AZERBAYCAN	35,69	5,739	-0,4	1,1	9,651,349	1,2
BELARUS (BEYAZ RUSYA)	54,61	5,749	-3,8	-3,9	9,513,000	0,3
ERMENİSTAN	10,53	3,521	-2,7	3	3,017,712	0,4
KAMBOÇYA	17,79	1,144	-10,6	7	15,577,899	1,6
SRI LANKA	81,25	3,849	-2,5	4,8	20,966,000	0,9
NEPAL	21,31	748	5	2,7	28,513,700	1,2
TÜRKİYE	717.93	9,186	-4,5	4	78,665,830	1,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October, 2016

Buna göre örgüte üye ülkelerin toplam GSYİH'sı yaklaşık 15 Milyar Dolar ediyor. Bu toplam, ABD ve Euro Bölgesinden sonra dünyanın üçüncü büyük GSYİH'sını gösteriyor. Çin, bu toplamda ciddi bir paya sahip durumda görünüyor.

7. Şangay Üyesi Ülkelerin Dış Ticaret Analizi

Aşağıda, Şangay üyesi olan Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın dış ticaret yapıları analiz edilmektedir.

Pakistan ve Hindistan analiz yapıldığı sırada henüz üye olmadıkları için kapsam dışı kalmıştır.

7.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Yapısı

Çin'in 2015 yılı itibariyle ihracatı 2,281,856 Milyar \$, ithalatı ise, 1,681,671 Milyar\$ tutarındadır. 2015 yılında, Çin'in toplam ithalat ve ihracat hacmi 3.69 trilyon dolar olup 2014 yılına göre % 7 düşüş gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Çin'in İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
Amerika	410,804	18,00	Kore	174,563	10,38
Hong Kong, Çin	334,89	14,65	Amerika	150,543	8,95
Japonya	135,896	5,96	Diğer Asya Ülkeleri	144,98	8,62
Kore	101,474	4,45	Hong Kong	144,434	8,59
Almanya	69,216	3,03	Japonya	143,092	8,51
Türkiye	18,630	0,82	Türkiye	2,959	0,18

Kaynak: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/CHN> (2015 yılı verileri)

Yukarıdaki tabloda Çin'in en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler ve söz konusu ülkelerin Çin'in ihracat ve ithalatındaki payları yer almaktadır. Çin'in en çok ihracat yaptığı ülke ABD olurken en fazla ithalat yaptığı ülke ise Kore olmuştur. Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret hacmi 2015 yılında 20 milyar dolar seviyesine ulaşmış bu dönemde Çin'e ihracatımız 18,6 milyar dolar, Çin'den ithalatımız ise 2,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

7.2. Rusya Federasyonu'nun Dış Ticaret Yapısı

Rusya'nın 2015 yılı itibariyle ihracatı 343,908 Milyar\$, ithalatı ise, 182,782 Milyar\$ tutarındadır.

Tablo 4: Rusya'nın İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
A.Belirtilmemiş	53,098	15,44	Çin	35,199	19,26
Hollanda	40,198	11,69	Almanya	18,991	10,39
Çin	28,334	8,24	Amerika	11,489	6,29
İtalya	16,204	4,71	Belarus	7,988	4,37
Almanya	15,906	4,63	İtalya	7,928	4,34

Türkiye	11,703	3,40	Türkiye	4,068	2,23
---------	--------	------	---------	-------	------

Kaynak: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/RUS>(2015 yılı verileri)

Yukarıdaki tabloda Rusya'nın en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler ve söz konusu ülkelerin Rusya'nın ihracat ve ithalatındaki payları yer almaktadır. 2015 yılı itibari ile Rusya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler içinde ilk sıralarda AB üyesi ülkeler yer almaktadır. Ancak Rusya'nın en fazla ithalat yaptığı ülke ise ŞİÖ üyesi olan Çin olmuştur.

SSCB döneminde Türkiye'nin önemli bir ticaret ortağı konumunda olan Rusya ile ticari ilişkiler 1992 yılında Birliğin dağılmasından sonra da artarak devam etmiştir. Coğrafi yakınlık, Türkiye-Rusya ticari ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir avantaj sağlamaktadır. Tabloda yer aldığı üzere Türkiye'nin Rusya'dan ihracat payı %3,40 olarak gerçekleşmiştir. İthalat oranı ise yaklaşık %4 seviyesindedir. Bu durumun son zamanlarda gerçekleşen ticari ve ekonomik anlaşmalar ile daha da artması beklenmektedir.

7.3. Kazakistan'ın Dış Ticaret Yapısı

Kazakistan'ın 2015 yılı itibariyle ihracatı 41,850 Milyar\$, ithalatı ise, 19,436 Milyar\$ tutarındadır. Kazakistan dış ticaretinin yönü eski Sovyetler Birliği ülkeleri dışındaki ülkelere yönelmiştir. Bunda Kazakistan'ın dünyanın önde gelen ülkelerine gerçekleştirdiği petrol ihracatından elde ettiği yüksek gelir önemli rol oynamaktadır.

Tablo 5: Kazakistan'ın İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
İtalya	8,137	19,44	Çin	5,082	26,15
Çin	5,483	13,10	Almanya	1,985	10,21
Hollanda	4,980	11,90	Amerika	1,422	7,32
Fransa	2,681	6,41	İtalya	1,176	6,05
İsviçre	2,659	6,35	Ukrayna	827	4,25

Kaynak: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/KAZ>
(2015 yılı verileri)

2015 yılı itibari ile Kazakistan'ın en çok ihracat yaptığı ülkeler Avrupa ülkeleri ve Çin olmuştur. Çin ihracat yapılan ülkeler arasında ise ilk sırada yer almaktadır. Tablodan da anlaşıldığı üzere Kazakistan'ın dış ticaretinde Çin önemli bir yere sahiptir.

7.4. Tacikistan'ın Dış Ticaret Yapısı

Tacikistan'ın 2015 yılı itibariyle ihracatı 692 Milyar\$, ithalatı ise, 644 Milyar\$ tutarındadır.

Tablo 6: Tacikistan'ın İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
Rusya	258	37,38	Özbekistan	185	28,76
Hollanda	178	25,74	Rusya	104	16,16
Özbekistan	97	14,12	Ukrayna	84	13,10
İsviçre	72	10,43	Kazakistan	82	12,79
İtalya	19	2,82	Azerbaycan	63	9,80

Kaynak: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/TJK>

Yukarıdaki tabloda Tacikistan'ın en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler verilmiştir. Rusya ihracatta ilk sırada yer alırken ithalatta ise ikinci sırada yer almaktadır.

7.5. Kırgızistan'ın Dış Ticaret Yapısı

Kırgızistan'ın 2015 yılı itibariyle ihracatı 1,441 Milyar\$, ithalatı ise 4,068 Milyar\$ tutarındadır.

Tablo 7: Kırgızistan'ın İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
İsviçre	562	39,00	Rusya	1,271	31,26
Kazakistan	227	15,80	Çin	1,029	25,30
Rusya	157	10,91	Kazakistan	677	16,65
Birleşik Arap Emirlikleri	98	6,87	Türkiye	164	4,04
Özbekistan	95	6,59	ABD	122	3,00

Kaynak: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/KGZ>

(2015 yılı verileri)

Yukarıdaki tabloda Kırgızistan'ın top 5 ihracat ve ithalat ortağı paylaşımı verilmiştir. Kırgızistan'ın ihracatında Rusya ve Kazakistan ilk sıralarda yer alırken, ithalatında ise Rusya Çin Kazakistan ilk üç sırada yer almaktadır. Bu ülkeler Şangay İşbirliği Örgütü üyesi ülkelerdir.

7.6. Özbekistan'ın Dış Ticaret Yapısı

Özbekistan'ın 2015 yılı itibariyle ihracatı yaklaşık olarak 13,1 Milyar\$, ithalatı da 13,2 Milyar\$ tutarındadır.

Tablo 8: Özbekistan'ın İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
----------------	----------	----------	----------------	----------	----------

Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Türkiye'nin ŞİÖ İle Gerçekleştirdiği Dış Ticaretin Analizi

Rusya	2798,2	19,83	Rusya	3308,10	23,70
Kazakistan	2539,6	18,00	Çin	2395,40	17,16
Çin	2361,4	16,74	Güney Kore	1872,70	13,42
Türkiye	964,7	6,84	Kazakistan	1007,80	7,22
Afganistan	600,2	4,25	Almanya	614,60	4,40

Kaynak: Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi ve Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.

Özbekistan'ın 2015 yılındaki ihracatında birinci sırayı yaklaşık %20'lik pay ile Rusya alırken, Türkiye %6,8'lik pay ile dördüncü sırada yer almaktadır.

Özbekistan'ın 2015 yılında gerçekleştirdiği ithalatının %23'lük kısmı Rusya ile gerçekleştirilmiştir. Özbekistan'ın ithalatında birinci sırayı %23,7'lik pay ile Rusya alırken, Çin %17'lük pay ile ikinci sırada yer almaktadır.

7.7. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı

Türkiye'nin 2015 yılı itibariyle ihracatı 143,85 Milyar\$, ithalatı ise, 207,207 Milyar\$ tutarındadır.

Tablo 9: Türkiye'nin İhracat ve İthalat Ortakları (2015)

İhracat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)	İthalat Ortağı	Milyar\$	Payı (%)
Almanya	13,418	9,33	Çin	24,873	12,00
Birleşik Krallık (Britanya)	10,557	7,34	Almanya	21,351	10,30
Irak	8,55	5,94	Rusya	20,399	9,85
İtalya	6,887	4,79	Amerika	11,128	5,37
Amerika	6,396	4,45	İtalya	10,639	5,13

Kaynak: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/TUR> (2015 yılı verileri)

Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler ve söz konusu ülkelerin Türkiye'nin ihracat ve ithalatındaki payları yer almaktadır. Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülke Almanya'dır. İthalat yaptığı ülkeler arasında ise Çin ilk sırada yer alırken, Rusya ise 3. sıradadır. Kısacası ithalat yaptığımız ülkeler arasında ilk 3 sırada iki adet ŞİÖ üyesi ülke yer almaktadır. Bu durum birliğin Türkiye açısından önemini göstermektedir.

7.8. Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü Üyeleriyle Dış Ticaret İlişkisi

Şangay İşbirliği Örgütü ülkeleri arasında en çok ithalat yapılan ikinci ülke Rusya'dır. Rusya ile yapılan ithalatın bu denli büyük olmasının nedeni Rusya'dan doğalgaz ithal edilmesidir.

1996'dan bu yana özellikle Rusya ve Çin'den yapılan ithalat son derece artmıştır. 1996 yılında Rusya ile 1,9 milyar dolar ithalat yapılırken 2015 yılında bu rakam 20 milyar 421 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü üyeleri arasında en az ithalat yaptığı ülke Kırgızistan olmuştur. 2015 yılında ithalat 77 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Çavuşoğlu, 2014: 92).

Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü üyeleriyle 2015 yılında gerçekleştirdiği dış ticaret aşağıdaki tabloda özetleniyor.

Tablo 10: Türkiye'nin Şangay Ülkeleri ile Dış Ticareti

Ülke	Türkiye'nin İhracatı (milyar USD)	Türkiye'nin İthalatı (milyar USD)	Dış Ticaret Dengesi (milyar USD)
Çin	2.414	24.874	-22.460
Rusya	3.588	20.421	-16.833
Kazakistan	750	1.110	-360
Kırgızistan	295	77	218
Tacikistan	163	204	-41
Özbekistan	489	712	-223
Toplam	8.638	53.323	-44.685

2015 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı 143,8, ithalatı ise 207,2 milyar Dolar. Buna göre Şangay İşbirliği Örgütü üyelerine ihracatımız toplam ihracatımızın yüzde 6'sını, bu ülkelerden yaptığımız ithalat ise toplam ithalatımızın yüzde 25,7'sini oluşturuyor. Türkiye 2015 yılında Şangay İşbirliği Örgütü üyesi ülkelere karşı 44,7 milyar Dolar dış ticaret açığı vermiş ki bu açık 2015 yılındaki toplam dış ticaret açığımızın yüzde 70,5'ine denk geliyor.

8. SONUÇ

1996 yılında Şanghay Beşlisi olarak temeli atılan oluşum, 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. Başlangıçta bölgesel güvenliğin sağlanması amacıyla yola çıkan "Beşli" kısa bir süre sonra mahiyetini büyük ölçüde değiştirmiş; ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel işbirliği alanlarını da kapsamına alarak yeni bir uluslararası örgüt olarak kurumsallaşmasını pekiştirmiştir. Düzenli olarak her yıl yapmış

oldukları Devlet Başkanları, Hükümet Başkanları ve diğer konseylerin toplantıları, kurumsallaşmanın örneklerini teşkil etmektedir. Türkiye, 1996 yılında kurulan bu örgüte önce 2005 yılında başvurmuştur. Rusya ve Kazakistan'ın olumlu yaklaşımlarına rağmen Asya'da yükselen güç Çin'in kabul etmemesi üzerine eli boş dönen Türkiye, 2011 yılında dönemin Başbakanı tarafından Rusya ziyareti sırasında tekrardan gündeme getirilmiş ve 2012 yılında kesinleşen diyalog ülke statüsü ile Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılım süreci başlamıştır.

Şanghay İşbirliği Örgütü, ekonomik ve jeopolitik açıdan Türkiye için çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin atacağı en önemli adım, uluslararası dengeleri de gözeterek, kendi menfaatleri doğrultusunda Şanghay İşbirliği Örgütüne tam üyeliği olası bir seçenek olarak tutmayı başarmaktır. NATO üyesi olan ve AB ile tam üyelik müzakere sürecini yürüten Türkiye'nin, bu ilişkilerine zarar vermeden Şanghay İşbirliği Örgütüne üyeliğini gerçekleştirmesi, birliğe üye olan, kardeş Türk Cumhuriyetleri ve İslam ülkeleri ile ticaretini arttırması anlamına gelmektedir. Sovyet rejiminin dağılmasından sonra karşılıklı ticaret bu ülkeler ile hızla gelişmiştir ve doğal kaynaklar bakımından zengin olan bu ülkeler ile yapacağımız, ekonomik ve siyasal alanda işbirliği Türkiye açısından çok önemlidir. Bu sayede ihtiyacımız olan kullanacağımız hammadde ve enerji kaynaklarına daha hızlı ulaşabiliriz. Bu ülkeler ile enerji alanında işbirliği yapmak isteyen batılı ülkeler ile arasında Türkiye önemli bir rol oynayabilir ve aracılık edebilir. Böylece Türkiye'nin uluslararası örgütlerdeki üyeliği ve etkinliği dış politikada Türkiye'yi daha avantajlı bir konuma getirecektir. Ayrıca hem Batı hem de Doğu endeksli örgütlere tam üye olunması iki kutup arasında dengenin sağlanması açısından büyük bir strateji olmuş ve olacaktır. Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü üyeleriyle ticaretini daha da arttırması sonucu olarak dış ticarete Batı'ya olan bağımlılığı da azalacaktır.

KAYNAKÇA

AL-QAHTANI, Mutlaq, (2006). The Shanghai Cooperation Organization and Law of International Organizations, Chinese Journal of International Law, Vol. 5, No. 1, ss. 129-147

ANDİCAN, Ahat. (2006). Çin Satrancında Orta Asya ASAM Dergisi, Avrasya Dosyası, Cilt 12, Sayı 1, ss. 7-36.

BAKİ, Pelin MUSABAY,(2014), Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi, Bilge Strateji, Cilt 6, Sayı 11, ss.133-162.

ÇAVUŞOĞLU, Mevlüt, "2015 Yılına Girerken Dış Politikamız", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, 14 Aralık 2014, Dışişleri Bakanlığı'nın 2015 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık.

EREN, Erdem, (2017), *Strategic Public Management Journal* Volume 3, Issue 5, ss. 77-94

IŞIK, Nalan (2016) Türkiye ile Şanghay İşbirliği Örgütü Arasındaki Ticaret Akımlarının Panel Çekim Modeli ile Analizi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* Sayı: 17, ss. 151-174

KARAKAŞ, Merve, (2016) *Uluslararası Ekonomik Birleşmelerin Dış Ticaret Üzerindeki Dışlama Etkisi, Türkiye'nin Olası Şanghay İşbirliği Örgütü*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.

KARLUK, R. (2007). *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, Beta Basım A.Ş., 6.Baskı, İstanbul.

KARTAL, Burak ve SOFYALIOĞLU Çiğdem, (2011), "Türkiye'deki Gençliğin Şangay İşbirliği Örgütüne Yönelik Tutumuna Pazarlama Perspektifiyle Bakış", *International Conference on Eurasian Economies 2011*, ss. 24-29. 12-14 October, Bishkek, KYRGYZSTAN.

ÖZDAŞLI, Esmâ. (2012). "Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, Cilt: 6, ss.108-122.

SAGBANSUA, Lutfu. ve CAN, Nurettin. (2011). "Shanghai Cooperation Organization, Tur-kic Republics and Turkey: Economic and Business Dimensions", *Canadian Social Science*, 7(2), 80-87.

TELATAR, Gökhan. (2005). Şanghay İşbirliği Örgütü: 21. Yüzyılın Bölgesel/Küresel Çekim Merkezi, Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şanghay İşbirliği Örgütü, Atilla ve İlhan Güllü (der.), İstanbul: TASAM Yayınları.

YENER, M.Cüneyt. (2013). "Küresel Düzende Yeni Arayışlar: Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 13 (46), 77-91.

T.C Dışişleri Bakanlığı; <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>

YARDIMCIOĞLU Murat, KOÇARSLAN Hüseyin; Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü; <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/article/download/5000039281/5000038154>

EĞİLMEZ

Mahfi;

<http://www.mahfiegilmez.com/2016/11/sangay-isbirligi-orgutu-ve-turkiye.html>

World

Integrated

Trade

Solution;

<http://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

www.tuik.gov.tr

